

Ihuline kiri ihuta postkastis

MADIS KOLK

Von Krahliteatri „Aed“ on võtnud teemaks vastuolud, kuid lavastuses endas ei ole ühtki vastuolu – need on juba ette tühistatud.

Von Krahliteatri „Aed“, autor Sigismund von Krahl, teksti autorid Peeter Jalakas ja Taavi Eelmaa, lavastaja Peeter Jalakas, kunstnik Emer Värk, kostüümikunstnik Jaanus Vahtra, valguskujundajad Mihhail Makošin ja Oliver Kulpsoo, muusika autorid Kirill Havanski, Jürgen Reismaa, Tõnu Kõrvits ja Blixa Bargeld, koreograaf Ingmar Jõela. Mängivad Mari Abel, Ingmar Jõela, Rasmus Kaljujärvi, Jürgen Liik, Katariina Tamm ja Marika Vaarik. Esietendus 16. II Von Krahliteatris.

Uuslavastusega „Aed“ jätkab Peeter Jalakas arhetüüpsetel teemadel ja motiividel põhinevate suurte eepiliste vaatamängude rida, esitajaks kõrgvormis Von Krahliteatri uus trupp ning koostöölisteks oma ala tipp-professionaalid Jaanus Vahtrast Oliver Kulpsooni ja Taavi Eelmaast Tõnu Kõrvitsani. Seekordseks lähtepunktiks ja inspiratsiooniks ja ärgitajaks on „Bhagavadgītā“. Lavastus kehtestab vaimukalt ja otsustavalt oma mängureeglid ning mõttetu oleks neid mingit oma pisuhända vastu seades vaidlustada, küll aga saan püüda kirjeldada kasutatud teatrivahendite mõju mulle ning selle (võimalikku?) suhet lavastaja intentsiooniga.

Kavaleht algab munk Šantidevalt laenatud motoga „Ma hakkam lugema ihuga, sest mida annab sõnade retsiteerimine? Mida annab haigele arstiraamatu ettelugemine?“. Just sellest, ihuga lugemisest, jääbki mul seda filigraanselt teostatud lavastust vaadates kõige rohkem puudu. Von Krahliteatri praegune näitlejakoosseis, kelle esituses on saadud näha Lauri Lagle lavastusi „Paratamatus elada ühel ajal“ ja „Sa oled täna ilusam kui homme“ (kus trupiga liitus ka Katariina Tamm), Juhan Ulfsaki lavastust „Pigem ei“ ning nüüd Peeter Jalaka „Aeda“, loob mulje teatri tugevast tervikkäekirjast. Trupp sulandab nauditavaks tervikuks postmodernistliku esteetika ja käsitööarsenali, Jalaka, Ulfsaki ja Lagle postmodernismijärgsed visioonid ning Ingmar Jõela modernistliku koreograafia. Teravmeelse tõukepinna lavakujundile loovad dramaturgilised tekstid, mis Laglel on sündinud koostöös Eero Epneriga, Ulfsakil ja Jalakal aga Taavi Eelmaaga. Uue Von Krahliteatri käekiri on selgesti äratuntav: see ei ole (veel) stamp, küll aga klaar identiteet. Ent sellega see kodustatav krahilikkus õnneks ka piirdub, kõigi kolme lavastaja taotlused ja ka tulemus on täiesti erisuguse mõjuga. Pean silmas eeskätt seda „ihuga lugemist“, performatiivsust.

Lagle lavastustes on hästi palju argist, isegi siis, kui loetakse luuletusi, nagu lavastuses „Sa oled täna ilusam kui homme“, ning püütakse leida lavavasteid Eero Epneri kohati lüürilis-sentimentaalsetele impressioonirännakutele. Mida rohkem laval argiseid sõnu korratakse, seda rohkem hakkavad need ehitama tajumaailma, küll helilis-meeleliselt, küll ootamatute mõtteseoste kaudu, värskendades-kummastades niimoodi meie vaadet olmele, millest nende lavastuste maailmad hakkavad kasvama metafüüsiliseks. Poeesia võrsub meie silme all ja kõrvaga kuuldes näiliselt jämedast materjalist, omandades finaalsiks paradiislikud-põrgulikud peenkoed.

Taavi Eelmaa vulgaarpoeetiline „Pigem ei“ aitas värskendada nii Herman Melville'i kirjutaja Bartleby autistlikku pihtimust, Bertolt Brechti poliitiliselt aktiveerima mõeldud võõritust kui ka meie enda ideoloogiliselt küllastunud-tõmbistunud poliitilist närvi. Kui Brecht soovis publiku äratada läbielamisletargiast, et vaataja üldse hakkaks tajuma oma seisundit ühiskonnas, siis „Pigem ei“ võimendas olme sedavõrd groteskseks, et seda lihtsalt ei saanud jääda eemalt parastama, vaid see pidi puudutama isiklikult.

Ka „Aia“ üks dramaturge on Taavi Eelmaa. Teravmeelsus ja poeetiline haare on sama nauditavad kui „Pigem ei“ puhul, kuid lavastusest saadud tervikmuljes jääb tekstiosa lugemisdraamaks, mida naudiksin lavastusest lahus. Etendust vaadates tulid küll silme ette kujuteldavad misanüstseenid Jalaka suurvormist mõnes suures, tagaseinast avanevas küünis, kus ainsad sõnad oleksidki laulusõnad ning Krišna ja Ardžuna telepaatiline dialoog toimuks koturnidel ja silmsideta. Tekst ja lavaesteeetika justkui tühistavad teineteise ning seeläbi muidugi ka „Bhagavadgītā“ alglaengu, ja

see ei näi teadliku postmodernistliku mänguna, sest lavastaja taotlused on ju maailmaparanduslikult siirad.

Kogu nihestus, mida Jalakas ja Eelmaa „Bhagavadgītā“ suhtes tajuerksuse ärgitamiseks on ette võtnud, paistabki ammenduvat teksti endaga, nii nagu OMniva postkastid jäävad laval pelgalt stsenograafiliseks kalambuuriks, avamata ühtki ust ega ümbrikku.

Kiusatuste küüsis sipleva preestri (Jörgen Liik) ja kiindumussidemeid läbi lõikava sõdalase (Rasmus Kaljujärvi) dialoogis korratakse mõtet „vastuolu“ olemusest: „Küsin otse – kas sinu arvates ma võin naise vaadata, ei tohi ütelda, ei saa mõelda? – Võid küll, kui sa vastuoludesse ei lange? [–] Vahel ma vaatan ka erootilisi filme. Mitte sellist tuima panemist, vaid ikka erootikat, erootilist kunsti, ars erotica't. Mis sa arvad, kas ma võin? – Ma arvan küll, kui sa vastuoludesse ei lange! [–] Ei tohi ütelda, ei saa mõelda. No vastandid. Võib, ei või, oskan, ei oska, suudan, ei suuda, seksin, ei seksi, ületan, ei ületa, seksin, ei ... – ... vastuolud on ainult sinu meeltes!“

Lavastuses on teemaks võetud vastuolud ning saadud inspiratsiooni „Bhagavadgītā“ rännakust, kuidas need ületada, vabaneda guna loomujoontest, kuid lavastuses endas ei ole ühtki vastuolu – need on juba ette tühistatud. Üks „Aeda“ avavaid võtmeküsimusi kõlab: „Kas kass on vedel?“ See on vägagi esitamist vääriv küsimus, kas või (ja eeskätt) sellepärast, et küsimise kaudu jõuda piirini, kus ratsionaalne mõistus annab teatepulga üle tajule. Sa mitte ei targuta kiindumustest vabanemise vajalikkuse üle, vaid pead seda tegema, selle sooritama, sest vastasel juhul ei pääse järgmisele level'ile (isegi kui mängu lõpus või OMniva postkastiga suheldes selgub, et ka need level'id ise on vaid guna konstruktsioon). Lavastuses aga paraku targutatakse, arvan, et mitte pahatahtlikult, vaid vajadusest põimida „Bhagavadgītā“ argipoeesiaga, tõlkida see tänapäeva keelde, kuid paraku visates selle käigus välja ka respekti tolle üliolulise küsimuse suhtes ning naeruvääristades seda, muutes selle juba eos laval naljakaks ja seeläbi ka mõttetuks.

Paar aastat tagasi olin mõõdukalt kuri Tallinna Linnateatri „Kanti“ vastu.* Mitte sellepärast, et lavastaja oleks teinud midagi valesti või halvasti, pigem pettumusest, kas tõesti on teatri ainus võimalus luua filosoofilisele tekstile lavavaste (ja see on juba ka näitekirjaniku vastutus) naljadega à la: „Aita kalaluu kurgust välja tahte abil. – Näpuga urgitsen kiiremini välja.“, meediumide vahelist ülekannet võrtsitamas allapoole võõd naljad (milles ei ole ju iseenesest midagi halba, lihtsalt ärgem nimetagem sel juhul lavastust tundmatute sügavuste avamiseks teatri vahenditega või siis tunnistagem, et teatri vahenditega saabki ainult niimoodi toimida).

Olles näinud kolme aastakümne jooksul Von Krahli teatri lavastusi, ei kahtlusta ma Jalakat ja Eelmaad selles, et nad ei taha teatri kaudu uurida elu suuri küsimusi, kuid taidurlik dramaturgia ning arhetüüpe selitav lavakujund tühistasid teineteise nii, et laval jäi domineerima kas illustratsioon või teatri „luust ja lihast“ olemus ka näiteks „Bhagavadgītās“ käsitletud inimkeha kui „üheksa väravaga linna“ mõtestamisel: „Kaheksa oma linna väravat panem ma lõdva randmega kinni nagu kõhu pärast rõõsa piima joomist, aga see üheksas, jah, see lendab ka keset sügavat und pauguga pärani! Põmm! Ja ongi kõik. Otsast peale. Pean endale vist mingi keerulisema vormi leidma. Huvasti!“

Niisiis, küsimus pole selles, kas minu arvates on mõni teema liiga ulakas või frivoalne – kinnitan, ei ole –, vaid selles, mida nendega tehakse. Kui laval küsitakse otsesõnu, kas kass on vedel ja kuidas vastuoludega toime tulla, kuid esimene küsimus naeruvääristatakse karakteri- ja situatsioonikoomikaga ning teise puhul ühtki vastuolu ei tekitatagi, siis taandab see tundmatu tuntule ning tühistab ülesandepüstituse. Vastuse otsimise stiil kahandab küsimuse tähtsuse. Mis on seda paradoksaalsem, et tean ju, et nii Jalaka kujundikeel, Eelmaa poeesia, Kulpsoo valgus jm lavastuse komponendid igaüks eraldi tõenäoliselt ei soovinud teha „Bhagavadgītāst“ sketšisõud. Kõik see kinnitab, et Ardžuna ja Krišna kaarikurännak tasub ikka ja uuesti üritamist.